10 පාඩම

ත්‍රිපිටක සාහිත්‍යය

ත්‍රිපිටකය නම් බුදුරජාණන් වහන්සේ දේශනා කළ ධර්මයත් පණවා වදාළ විනයත් ය. එයින් විනය ''විනය පිටකය'' වශයෙන් ද, ධර්මය ''සූත්‍ර පිටකය'' හා ''අභිධර්ම පිටකය'' වශයෙන් ද පිටක තුනකට බෙදේ. පිටක යන්නෙන් භාජනය, කූඩය, සංග්‍රහය (එකතුව) යන අර්ථ කියැවේ. මෙහිදී පිටක යන්න යෙදී ඇත්තේ සංග්‍රය යන අර්ථයෙනි. විශේෂයෙන් ආගමික ග්‍රන්ථ හැඳින්වීම සඳහා ද පිටක යන්න යෙදෙන බව කාලාම සූත්‍රයේ එන '**මා පිටක සම්පදානෙන**' යන පාඨයෙන් පෙනේ.

පාලි භාෂාව

ථෙරවාදි ත්‍රිපිටකයට මාධ්‍ය වූ භාෂාව පාලි භාෂාවයි. ප්‍රථම ධර්ම සංගායනාවට සහභාගී වූ පන්සියයක් මහරහතන් වහන්සේලාගෙන් පැවත එන බෞද්ධ සම්ප්‍රදාය ථේරවාද නම්. දෙවන සංගායනාවෙන් පසු බෙදී ගිය අනෙක් සම්ප්‍රදාය මහායානයයි. එහි ත්‍රිපිටකයේ මාධ්‍ය භාෂාව සංස්කෘතයයි.

බුදුරදුන් දවස භාරතයේ සංස්කෘත (වේද භාෂාව) ප්‍රාකෘත, මාගධී, අර්ධ මාගධී, පෛශාචී, ශෞරසේනි යනුවෙන් ප්‍රධාන භාෂා හයක් සහ ඒවා සමග බැඳුනු අතුරු භාෂා රාශියක් පැවතිණ. එයින් පාලි භාෂාවට ප්‍රධාන වශයෙන් මුල් වූයේ මාගධී භාෂාවයි. එහෙයින් එය මාගධී නමින් ද හැඳින්වේ. එහෙත් පාලි භාෂාව මාගධී භාෂාව හෝ තත්කාලීන වෙනත් භාෂා සමග එකහෙලා ම සමාන නොවන වෙනම ම භාෂාවකි. එසේ වීමට හේතුව විවිධ භාෂා ව්‍යවහාර කළ පිරිස් බුදුසසුනට ඇතුල් වී කටයුතු කිරීමේදී, ධර්ම දේශනා කිරීමේදී හා ධර්මය ඉගැන්වීමේදී ඒ ඒ ඇත්තන්ගේ පුරුදු භාෂා ව්‍යවහාර එකට සංකලනය වී පොදු භාෂාවක් නිර්මාණය වීමයි. කෙසේ වෙතත් ප්‍රථම ධර්ම සංගායනාවේදී අද පවතින පාලි භාෂාව ත්‍රිපිටකයේ මාධ්‍ය භාෂාව සේ සම්මත විය.

බුදු දහමේ භාෂාව ලෙස පාලි භාෂාව භාවිත වන්නේ ශ්‍රී ලංකාව, මියන්මාරය, තායිලන්තය ආදී ථෙරවාදි බුදුදහම පවතින රටවල පමණි. චීනය, ජපානය, කොරියාව ආදී මහායාන බුදුදහම පවතින රටවල බුදු දහමේ භාෂාව වන්නේ සංස්කෘතයයි.

පාලි භාෂා මාධ්‍යයෙන් ලියැවී ඇත්තේ ත්‍රිපිටකය, අටුවා, ටීකා, මූලික ධර්ම ග්‍රන්ථ හා පාලි භාෂාවට අදාළ ව්‍යාකරණ ඡන්දස් අලංකාර ග්‍රන්ථත් බෞද්ධ සංස්කෘතියට හා බෞද්ධ ඉතිහාසයට අදාළ වංස කථා ආදී ග්‍රන්ථ ස්වල්පයකුත් පමණි. සැකෙවින් කිවහොත් බුදුදහමටත් බෞද්ධ සංස්කෘතියටත් පාලි භාෂාවටත් පිටස්තර ග්‍රන්ථ කිසිවක් පාලි භාෂාවෙන් ලියැවී නැත. **භෙසජ්ජ මඤ්ජුසා** නම් වෛද්‍ය ග්‍රන්ථයක් ඇති අතර එයත්

භික්ෂූන් වහන්සේ නමක විසින් ලියන ලද බෞද්ධ ග්‍රන්ථයක් සේ සැලකෙන්නකි. අනෙක් සුවිශේෂ කාරණය නම් මූලික ත්‍රිපිටකයට පරිබාහිරව අමුතුවෙන් ලියැවුණු වංස කථා ආදී සියලු ග්‍රන්ථ භික්ෂූන් වහන්සේලා විසින් ම ලියන ලද ඒවා වීම ය. ගිහියෙකු විසින් ලියන ලද කිසිදු ග්‍රන්ථයක් පාලි සාහිත්‍යයේ නැත.

බුද්ධ දේශනාව

බුදුරජාණන් වහන්සේ තම ධර්මය හඳුන්වමින් වදාළ ප්‍රථම ප්‍රකාශය වන **චරථ භික්ඛවෙ චාරිකං** ආදී පාඨයේ සඳහන් වන පරිදි මුලදීම බුද්ධ දේශනාව හඳුන්වා ඇත්තේ **ධම්ම** සහ **බ්‍රහ්මචරිය** යනුවෙනි. විනය පැනවීමෙන් පසු එය **ධම්ම විනය** යනුවෙන් හඳුන්වන්නට පටන් ගෙන තිබේ.

බුද්ධ දේශනාව වර්ග කිරීම් හෝ බෙදීම් ගැන සලකන විට බුදුරජාණන් වහන්සේ විසින් ම ධර්මය වර්ග කර ඇත්තේ ''නවංග සත්ථු සාසනය'' වශයෙනි. ඒ අනුව එහි **සුත්ත ගෙය්‍ය වෙය්‍යාකරණ ගාථා උදාන ඉතිවුත්තක ජාතක අබ්භූතධම්ම වෙදල්ල** යනුවෙන් අංග නවයකි. එහෙත් ඒවා බුද්ධ ධර්මය වෙන් වෙන් ව සංග්‍රහ කළ ග්‍රන්ථ නොව දේශනාවේ විශේෂ ලක්ෂණ වූ අංගයන් ය. දේශනා වර්ගයන් ය. ප්‍රථම ධර්ම සංගායනාවේදී ධර්ම විනය පිටක වශයෙන් තුනකටත්, ග්‍රන්ථ වශයෙන් විසි එකකටත් (21) බෙදුණු නමුත් එම බෙදීම් සිදු කර ඇත්තේ ඉහත කී අංග නවයට නොවේ. එහෙත් අටුවාචාරීන් වහන්සේලා පසුව ත්‍රිපිටක ග්‍රන්ථ එම නවාංගය සමග ගලපන්නට උත්සාහ ගෙන තිබේ. එය මෙසේ ය.

සුත්ත - සම්පූර්ණ විනය පිටකයත් සුත්ත නිපාතයේ එන මංගල, රතන, නාලක, තුවටක යන සූත්‍රත් සූත්‍ර නමින් හැඳින්වෙන වෙනත් දේශනාවනුත් සුත්ත අංගයට ගැනේ. විනය පණවන්නට පෙර භික්ෂූන් වහන්සේගේ හික්මීමට අවශ්‍ය කරුණු ඇතුළත් වූයේ සූත්‍රවල ය. දීඝ නිකායේ සීලක්ඛන්ධ වර්ගයේ සඳහන් වන චුල්ලසීල, මජ්ඣිම සීල, මහා සීල ඊට නිදසුන් ය. එනිසා විනය පැනවීමෙන් පසු ඒ විනය කාරණා සුත්ත විභංග නමින් හැඳින්විණ. මෙම නවාංගයේදී විනය සුත්ත ගණයට ඇතුළත් කර ඇත්තේ එහෙයිනි.

ගෙය්‍ය - සියලු ම ගාථා සහිත සූත්‍ර ගෙය්‍ය නම්. විශේෂයෙන් සංයුත්ත නිකායේ සගාථක වර්ගය මීට අයත් ය.

වෙය්‍යාකරණ - සම්පූර්ණ අභිධර්ම පිටකයත්, ගාථා රහිත සූත්‍රත් සෙසු අංග අටට අයත් නොවන දේශනාවනුත් වෙය්‍යාකරණ ගණයට ගැනේ. උදාහරණයක් ලෙස දම්සක් පැවතුම් සූත්‍රයේ ''ඉමස්මිං ච පන වෙය්‍යාකරණස්මිං'' යනුවෙන් සූත්‍රයේදී ම එයට වෙය්‍යාකරණ යන නම යෙදී ඇත.

ගාථා - ධම්ම පද, ථෙර ගාථා, ථෙරී ගාථා යන ග්‍රන්ථත් සුත්ත නිපාතයේ සූත්‍ර නාමයෙන් හඳුන්වා නැති ''වත්ථු ගාථා '' වැනි ශුද්ධ ගාථා ද ගාථා අංගයට අයත් වේ.

උදාන - බුදුරජාණන් වහන්සේ විසින් සොම්නස හා ඥාණමය ප්‍රීතියත්, ධර්ම සංවේගයත් පදනම් කරගෙන වදාළ ''අනෙක ජාති සංසාරං'' වැනි ගාථා දේශනා උදාන නම්. උදාන පාලියේ එබඳු උදාන අඩංගු සූත්‍ර අසූ තුනක් ඇත.

ඉතිවුත්තක - ඉතිවුත්තක පාලියේ එන ''වුත්තං හෙතං භගවතා'' ආදී වශයෙන් සංග්‍රහ කර ඇති එකසිය දහයක් වූ සූත්‍ර දේශනා ඉතිවුත්තක නම් වේ.

ජාතක - බුදුරජාණන් වහන්සේගේ බෝසත් ජීවිත ගැන කියැවෙන **අපණ්ණක** ආදී පන්සිය පනහක් පමණ වූ දේශනා ජාතක නම්.

අබ්භූතධම්ම - බෝසතාණන් වහන්සේ පිළිබඳවත් බුදුරජාණන් වහන්සේ පිළිබඳවත් ආනන්ද ආදි රහතන් වහන්සේලා පිළිබඳ ව ත් ආශ්චර්ය අද්භූත කරුණු ඇතුළත් **අච්ඡරිය අබ්භූත** සූත්‍රය වැනි දේශනා අබ්භූත ධම්ම නම්.

වෙදල්ල - වේද හෙවත් ඥානයත් සතුටත් ලබමින් විමසන ප්‍රශ්නෝත්තර ඇතුළත් චූල්ල වේදල්ල, මහා වේදල්ල, සම්මා දිට්ඨි, සක්ක පඤ්හ, සංඛාරව භාජනීය, මහා පුණ්නම යනාදී සූත්‍ර වේදල්ල ගණයට වැටේ.

අසූහාරදහසක් ධර්මස්කන්ධ

බුද්ධ දේශනාව ධර්මස්කන්ධ වශයෙන් අසූහාරදහසකට බෙදා දැක්වීම ද සුවිශේෂ බෙදීමකි. දීඝනිකාය අටුවාවේ සඳහන් වන අන්දමට ඒ ධර්මස්කන්ධ බෙදෙන්නේ මෙසේ ය.

එක් අනුසන්ධියක් ඇති සූත්‍රයක් එක් ධර්මස්කන්ධයකි. අනුසන්ධි යනු සූත්‍රයක ඇතුළත් වෙනස් වෙනස් අර්ථ ප්‍රකාශ කෙරෙන දහම් කොටස් ය. දම්සක් පැවතුම් සූත්‍රය ගත් විට එහි අන්ත දෙක අනුසන්ධි දෙකකි. එනම් ධර්මස්කන්ධ දෙකකි. සත්‍ය සතර ධර්මස්කන්ධ හතරකි. සංඛ්‍යා ධර්ම අඩංගු සූත්‍රවල එක් එක් කරුණක් වෙන වෙන ම ධර්මස්කන්ධයකි. ප්‍රශ්නෝත්තර අඩංගු සූත්‍රවල ප්‍රශ්නය එක් ධර්මස්කන්ධයකි. පිළිතුර එක් ධර්මස්කන්ධයකි.

අභිධර්මයෙහි පට්ඨාන ආදියෙහි එහි දුක, තික වශයෙන් ඇති බෙදීම් ද චිත්ත වාර එක එකක් වෙන වෙන ම ද එක් එක් ධර්මස්කන්ධයෝ ය. චෛතසික රූප ආදිය ද එසේ ය.

විනයෙහි වත්ථු, මාතිකා, පදභාජනීය, ආපත්ති, අනාපත්ති ආදී ශික්ෂා පද පිළිබඳ කෙරෙන විවිධ විවරණ එකක් එකක් වෙන වෙන ම ධර්මස්කන්ධයෝ ය.

මෙසේ අසූ දෙදහසක් ධර්මස්කන්ධ බුද්ධ දේශනා වශයෙන් ද, දෙදහසක් ශ්‍රාවක දේශනා වශයෙන් ද ත්‍රිපිටකයේ අඩංගු වන බව එහි සඳහන් වේ.

සද්ධර්ම සංරක්ෂණය හා ත්‍රිපිටක බෙදීම

බුදුරජාණන් වහන්සේ වරක් දෙසූ සූත්‍රයක් ඒ ආකාරයෙන් ම නැවත නො දෙසති. එහෙත් එය අසා ගැනීමේ වරය බහුශ්‍රැතයන් අතර අගතැන්පත් අනඳ තෙරුන්ට පමණක් ලැබී තිබුණි. ඒ උන්වහන්සේ ඒ සඳහා ප්‍රාර්ථනා කොට පෙරුම්පුරාගෙන ආ බැවිනි. මුල් යුගයේදී බුද්ධ දේශනාවන් ඒවා ශ්‍රවණය කර ශ්‍රාවකයන් වහන්සේලා විසින් ම සිහිතබාගෙන එන ලද අතර අනඳ තෙරුන් උපස්ථායක තනතුරුට පත්වීමත් සමග ධර්මය දරාගැනීමේ වගකීම ද උන්වහන්සේ ම භාරගත්හ.

විනයධරයන් අතර අගතැන්පත් උපාලි තෙරණුවෝ විනය දරාගෙන ආහ. ප්‍රථම ධර්ම සංගායනාවේදී මේ දෙදෙනා වහන්සේ විසින් ධර්මයත් විනයත් සම්පූර්ණයෙන් ම ඉදිරිපත් කරන ලදි. එහිදී පන්සියයයක් රහතන් වහන්සේලා විසින් එක්ව සජ්ඣායනා කොට සම්මත කරගත් එම ධර්ම විනය පිටකවලට හා ග්‍රන්ථවලට බෙදා ඒවා කටපාඩමින් පවත්වාගෙන යාම සඳහා ඒ ඒ තෙර පරපුරවලට භාර කරන ලදී එය මෙසේ ය.

විනය පිටකය

විනය මුලින් ම බෙදන ලද්දේ උභතො විභංග, ඛන්ධක, පරිවාර යනුවෙන් වර්ග තුනකට ය. නැවත ඒවා පාලි නමින් හැඳින්වෙන ග්‍රන්ථ පහකට බෙදා ඇත.

01. උභතො විභංග

භික්ෂූන්ට පනවන ලද ශික්ෂා පද භික්ඛු විභංග නමින් ද භික්ෂුණීන්ගේ ශික්ෂාපද භික්ඛුණී විභංග නමින් ද හැඳින්වේ. උභතො විභංග යනු එයයි. ඒවා ග්‍රන්ථ වශයෙන් ද දෙකකි.

පාරාජික පාලි

භික්ෂූන් වහන්සේලා සඳහා පණවන ලද පාරාජිකා, සංඝාදිසේස, අනියත, නිස්සග්ගිය පාචිත්තිය යන ශික්ෂා පද හතළිස් නවයක විස්තර විවරණ මෙහි ඇතුළත් ය.

පාචිතත්තිය පාලි

භික්ෂූන් වහන්සේලාට පණවන ලද පාචිත්තිය අනූ දෙකත්, සේඛියා හැත්තෑ පහත්, යන ඉතිරි ශික්ෂා පද සහ භික්ෂුණීන් සඳහා පණවන ලද තුන්සිය එකොළහක් (311) වූ සියලු ශික්ෂා පද විස්තර පාචිත්තිය පාලියෙහි ඇතුළත් ය.

02. ඛන්ධක

ඛන්ධක ග්‍රන්ථ දෙකකි. ඒවායේ අඩංගු කරුණු ඛන්ධක නමින් පරිච්ඡේදවලට බෙදා ඇති නිසා ඒ නම යෙදේ.

මහාවග්ග පාලි

පැවිද්ද, උපසම්පදාව, පොහොය කිරීම, වස් විසීම හා පවාරණය, කඨිනය, බෙහෙත්හේත් ආදී කාරණා පිළිබඳ පැනවීම් හා විස්තර විවරණ අඩංගු ඛන්ධක දහයකින් මේ ග්‍රන්ථය සමන්විත වේ.

චුල්ලවග්ග පාලි

මෙහි ඛන්ධක දොළහකි. එයින් පළමු ඛන්ධක දහයේ දඬුවම් විධි, සංඝාදිසේස ආපත්තිවලින් මිදෙන හැටි, අධිකරණ සමථ, හිසකෙස් කැපීම නෑම ආදී සුළු සුළු කරුණු (ඛුද්දක වත්ථු) පිළිබඳ පැනවීම් හා විස්තර විවරණ ඇතුළත් වේ. එහි අවසාන ඛන්ධක දෙකෙන් පඤ්චසතිකක්ඛන්ධකයේ ප්‍රථම ධර්ම සංගායනා වාර්තාවත්, සත්තසතිකක්ඛන්ධකයේ දෙවන සංගායනා වාර්තාවත් ඇතුළත් ය.

03. පරිවාර

පරිවාර පාලි

ඉහත කී විනය ග්‍රන්ථ සතරේ ම එන පැනවීම් පිළිබඳ අතිරේක විස්තර ඇතුළත් සාරාංශයක් මෙහි අඩංගුවේ.

මෙසේ ග්‍රන්ථ පහකින් සංග්‍රහ කරන ලද විනය පිටකය ධාරණය කරගෙන පවත්වා ගෙන යාමේ වගකීම උපාලි තෙරුන්ගේ සඟ පරපුරට පවරන ලදි.

සූත්‍ර පිටකය

සූත්‍ර පිටකය ද ග්‍රන්ථ පහකින් සමන්විත ය. ඒවා නිකාය ග්‍රන්ථ නමින් හැඳින්වෙන අතර දීඝාගම ආදී වශයෙන් ආගම නමින් ද හඳුන්වා තිබේ.

01. දීඝ නිකාය

'බ්‍රහ්මජාල' ආදි ප්‍රමාණයෙන් ඉතා දීර්ඝ සූත්‍ර තිස්හතරක් සීලක්ඛන්ධ වර්ගය, මහා වර්ගය හා පාටික වර්ගය නමින් වර්ග තුනකට බෙදා මෙහි සංග්‍රහ කර තිබේ. එය පවත්වාගෙන යාමේ වගකීම ආනන්ද තෙරුන්ගේ පරම්පරාවට භාර විය.

02. මජ්ඣිම නිකාය

'මූලපරියාය' ආදී මධ්‍යමප්‍රමාණයේ සූත්‍ර එකසිය පනස් දෙකක් පනහ බැගින් මූල පණ්ණාසක, මජ්ඣිම පණ්ණාසක, උපරි පණ්ණාසක යනුවෙන් වර්ග තුනකට බෙදා මෙහි සංග්‍රහ කර තිබේ. එය පවත්වාගෙන යාම පැවරුණේ සැරියුත් මහතෙරුන්ගේ පරම්පරාවටය.

03. සංයුත්ත නිකාය

'ඕඝතරණ' ආදී සූත්‍ර හත්දහස් හත්සිය හැට දෙකක් (7762) සංයුත්ත නමින් වර්ග කොට එය පවත්වාගෙන යාම සඳහා මහාකාශ්‍යප මහතෙරුන්ගේ පරම්පරාවට භාර කරන ලදි.

04. අංගුත්තර නිකාය

එකේ සිට එකොළහ දක්වා ධර්මකාරණා අඩංගු සූත්‍ර නවදහස් පන්සිය පනස් හතක් (9557) මෙහි ඇතුළත් වේ. ඒවායින් එකේ කරුණු ඒකක නිපාතයට ද, දෙකේ කරුණු දුක නිපාතයට ද, යනාදී වශයෙන් ක්‍රමයෙන් නිපාත එකොළහකට සූත්‍ර වර්ග කොට තිබේ. මෙසේ නිපාතයෙන් නිපාතයට කරුණු ආරෝහණ ක්‍රමයට සංග්‍රහ කර ඇති නිසා මෙය අංගුත්තර නිකාය නම් වේ. මෙය පවත්වාගෙන යාම අනුරුද්ධ තෙරුන්ගේ සඟ පරපුරට භාර විය.

05. ඛුද්දක නිකාය

ඉහත කී නිකාය ග්‍රන්ථ සතරට ඇතුළත් නොවූ ඉතිරි ධර්මය ඛුද්දක නිකාය නමින් සංග්‍රහ කර ඇත. ඒවා ද ඒ ඒ ධර්ම කොට්ඨාස අනුව ග්‍රන්ථ වශයෙන් පහළොවකට බෙදා ඇත. එනම්

ඛුද්දක පාඨ පාලි, ධම්මපද පාලි, උදාන පාලි, ඉතිවුත්තක පාලි, සුත්ත නිපාත පාලි, විමාන වත්ථු පාලි, පේතවත්ථු පාලි, ථෙර ගාථා පාලි, ථෙරී ගාථා පාලි, ජාතක පාලි, නිද්දේස පාලි, පටිසම්භිදා මග්ග පාලි, අපදාන පාලි, බුද්ධ වංස පාලි, චරියා පිටක පාලි යනුවෙනි. ඒවායේ අඩංගු කරුණු එම නම්වලින් ම සිතාගත හැකි ය.

මේ අතරින් ඛුද්දක පාඨයේ භික්ෂූන් වහන්සේ නමක් මූලික ව පාඩම් කළ යුතු සරණාගමනයේ පටන් සූත්‍ර ධර්ම ඇතුළත් වේ. සුත්ත නිපාතයේ පැරණි සූත්‍ර ලෙස සැලකෙන රතන සූත්‍රය, මංගල සූත්‍රය ආදී සූත්‍ර මෙන් ම අට්ඨක වර්ගය හා පාරායණ වර්ගය නමින් ප්‍රකට වර්ග දෙකක් ද ඇතුළත් ය. නිද්දේස පාලියේ අඩංගු වන්නේ සුත්ත නිපාතයේ අට්ටකපාරායණ වර්ගවලට සපයන ලද විවරණයන් ය. පටිසම්භිදා මග්ගයේ චතුපටිසම්භිදා ඤාණය ඇතුලු සියලු බුද්ධඥාන පිළිබඳ විස්තර ඇතුළත් ය. චරියා පිටකයේ ඇත්තේ ද ජාතකවල මෙන් ම බෝධිසත්ව චරිත පිළිබඳ විස්තරයකි. සෙසු ග්‍රන්ථ පිළිබඳ කලින් විස්තර කර ඇත. ඛුද්දක නිකාය පවත්වාගෙන යාමට එක් භික්ෂු පරම්පරාවකට නොපැවරුණු අතර එය සියලු දෙනා විසින් ම හදාරා පවත්වාගෙන යා යුතු යැයි නිගමනය විය.

අභිධර්ම පිටකය

බුද්ධඥානයට ම විෂය වූ ස්කන්ධ, ධාතු, ආයතන, ඉන්ද්‍රිය, සත්‍ය, පටිච්චසමුප්පාද, මාර්ග, ඵල, නිර්වාණ ආදි මූල ධර්මයන් මාතෘකා කරගෙන වදාළ පරමාර්ථ දේශනාව අභිධර්මයයි. එය සම්මුති දේශනාව වූ සූත්‍ර හා විනය දෙකට වඩා විශේෂ වූ දේශනාවක් වන හෙයින් අභිධර්ම නම් වේ. ධර්ම විනය වශයෙන් බෙදීමේදී අභිධර්මය අයත් වන්නේ ධර්මයටයි. අභිධර්ම පිටකය ග්‍රන්ථ හතකින් සමන්විත ය. විභාගය, විවරණය යන අර්ථයෙන් එම ග්‍රන්ථ ප්‍රකරණ නමින් හැඳින්වේ.

ධම්මසඞගනී ප්‍රකරණය

ධම්මසංගනී යනු ධර්ම සංග්‍රහය යන අදහසයි. චිත්ත විභක්ති, රූප විභකිති, නික්ෂෙප රාශි, අර්ථෝද්ධාර යන වර්ග හතරකට බෙදා නාම රූප විස්තර කර තිබේ.

විභංගප්‍රකරණය

සුත්තන්ත භාජනීය, අභිධම්ම භාජනීය, පඤ්හ පුච්ඡක යන තුන් ආකාරයට ස්කන්ධ ධාතු ආයතන ආදි ධර්ම කොට්ඨාස 18 ක් බෙදා දක්වා විවරණය කර ඇත.

ධාතු කථා ප්‍රකරණය

ස්කන්ධ ආදිය ස්වභාවාර්ථයෙන් ධාතු නම් වෙති. එසේ පඤ්චස්කන්ධයේ පටන් මනසිකාර චෛතසිකය දක්වා ධර්ම 125 ක් මෙහි සංග්‍රහ අසංග්‍රහ ආදි තුදුස් ආකාරයකට විග්‍රහ කෙරේ.

පුගගලපඤ්ඤත්ති ප්‍රකරණය

පඤ්ච විධ ඥෙය මණ්ඩලයෙන් එකක් වන ප්‍රඥප්තියට අදාළ ව ඛන්ධ, ආයතන, ධාතු, සච්ච, ඉන්ද්‍රිය, පුග්ගල යන ප්‍රඥප්ති පහ පිළිබඳ ව සංක්ෂිප්තව හා පුග්ගල ප්‍රඥප්තිය පිළිබඳ ව සවිස්තර ව මෙහි විවරණය කෙරේ.

කථාවත්ථුප්‍රකරණය

මොග්ගලීපුත්තතිස්ස හිමියන් විසින් බුදුරදුන් වදාළ නය ක්‍රමයට අනුව කරන ලද විවරණයකි. මෙහි දෘෂ්ටිවාද පිළිබඳ ව විග්‍රහ කෙරේ. පරවාද පන්සියයක් මථනය කරමින් ද සකවාද පන්සියයක් උද්දීපනය කරමින් මෙම විවරණය කර ඇත.

යමකප්‍රකරණය

මෙය බෞද්ධ දර්ශනයේ එන නාමරූප ධර්මයන්ගේ යථා තත්ත්වය ප්‍රශ්නෝත්තර ස්වරූපයෙන් නිරූපණය කරන විවරණයකි. ධම්මසංගනී ආදි සෙසු ප්‍රකරණයන්හි දක්වන ලද ධර්ම තවදුරටත් තහවුරු කිරීම මින් සිදුව ඇත.

පට්ඨානප්‍රකරණය

පඤ්චස්කන්ධය භවය හා නිවන යන මේවායේ අංගයන් එහිම වෙනත් අංගයන්ට ප්‍රත්‍යය වන ආකාරය මෙහි සංවිස්තරව දැක්වේ. එසේ දක්වන ප්‍රත්‍යය සූවිස්සකි.

මෙසේ ප්‍රකරණය සතකින් යුතු ව සංග්‍රහ වූ අභිධර්ම පිටකය පවත්වාගෙන යාම සාරිපුත්ත මහතෙරුන්ගේ පරම්පරාවටම පැවරී තිබුණි.

ත්‍රිපිටක අටුවා

අට්ඨකතා හෙවත් අටුවා යනු තථාගත ධර්මය විස්තර කිරීමට යාමේදී සැපයුණු අර්ථ විවරණයි. බුදුරජාණන් වහන්සේ ධර්ම දේශනා කළේ ඒ ඒ පුද්ගලයන්ගේ වැටහීමේ ප්‍රමාණයට සැකෙවිනි. එහෙයින් බොහෝ දේශනා පොදුවේ කාටත් තේරුම් ගැනීමට විස්තර විවරණ ගැටලු තැන්වලට අර්ථ සැපයීම ආදිය බුද්ධ කාලයේදී ම අවශය විය. නිදසුනක් ලෙස දම්සක් පැවතුම් සූත්‍රය බුදුරදුන් වදාළේ එක්වරක් පමණි. එම යුගයේ ම ඇතැම් ශ්‍රාවකයන්ට එය වටහා ගැනීමට අපහසු වූ හෙයින් නැවත ඒ පිළිබඳ විවරණයක් කරන ලෙස බුදුරජාණන් වහන්සේ ම සැරියුත් තෙරුන්ට පැවරූහ. සච්චවිභංග සූත්‍රය දේශනා වූයේ එළෙස ය. ඒ අනුව සච්චවිභංග සූත්‍රය දම්සක්පැවතුම් සූත්‍රයේ අටුවාවක් වැනි ය.

මෙසේ බුදුරදුන් වදාළ ධර්මය නැවත විස්තර කිරීමේ සමත් සාරිපුත්ත ථෙර, මහාකච්චායන තෙර, මහාකොට්ඨිත තෙර ආදි තෙරවරු රැසක් ප්‍රකටව සිටියහ. බුදුරජාණන් වහන්සේ විසින් සැකෙවින් දෙසන ලද (සංඛිත්තේන භාසිතස්ස) සූත්‍රවල අර්ථ කියාදෙන ලෙස භික්ෂූන් වහන්සේලා මේ තෙරවරුන් වෙත පැමිණ ඉල්ලා සිටි අවස්ථා සූත්‍රපිටකයේ නිතර හමුවේ. මජ්ඣිම නිකායේ ''මහාකච්චාන භද්දේකරත්ත'' සූත්‍රය එවැන්නකි. ඇතැම්විට භික්ෂූන් වහන්සේලාගේ ඉල්ලීම පරිදි බුදුරජාණන් වහන්සේ ම සැකෙවින් වදාළ ධර්ම පිළිබඳ ව විවරණ සපයා තිබේ. මහාරාහුලෝවාද සූත්‍රය එවැන්කි.

භික්ෂූන් වහන්සේලා ධර්මය සේ ම එහි අර්ථයත් අනිවාර්යයෙන් ම හදාළ යුතු බව අංගුත්තර සත්තක නිපාතයේ ධම්මඤ්ඤු සූත්‍රයේ දැක්වේ.

මෙසේ බුදුරදුන් හා රහතන් වහන්සේලා විසින් ආරම්භ කරන ලද අර්ථකථන සම්ප්‍රදාය පසුව වෙනම සාහිත්‍යාංගයක් ලෙස සංග්‍රහ කොට මුඛ පාඨයෙන් පවත්වාගෙන යන ලදි. සංගායනා තුනේදී ම සංගායනා වී සම්මත වූ එම අටුවා මිහිඳු මාහිමියන්

විසින් ලක්දිවට ගෙන අවුත් සිංහලයෙන් තබන ලද බව මහාවංසයේ සඳහන්වේ. ඒවා සීහළට්ඨකතා නම් විය. මුලදී එය පැවතුණේ මහාඅට්ඨකතා නමින් ත්‍රිපිටකයට ම පොදු එක් අටුවාවක් වශයෙනි.

ක්‍රි. පස්වන ශතවර්ශය වන විට දඹදිව අටුවා අතුරුදහන්ව ගිය හෙයින් රේවත නම් තෙරණුවෝ සිංහල අටුවා පාලියට පෙරලාගෙන එන ලෙස ස්වකීය ශිෂ්‍ය වූ බුද්ධඝෝෂ හිමියන් ලංකාවට එවූහ. මුළු ත්‍රිපිටකය ම සමාලෝචනය කොට විසුද්ධි මාර්ගය නම් ධර්ම ග්‍රන්ථය සම්පාදනය කළ උන්වහන්සේ එයින් තම හැකියාව පෙන්වා මහා විහාරීය ථෙරවරුන්ගෙන් අවසරය ලබාගෙන අටුවා පාලියට පෙරලූහ. බුද්ධඝෝෂ හිමියන් කිසිම අටුවාවක් අමුතුවෙන් ලියුවේ නැත. කළේ සිංහල අටුවාවල සදොස් තැන් මහා විහාර භික්ෂූන්ගේ අවසරය පරිදි නිදොස් කොට සංස්කරණය කරමින් පාලියට පෙරළීමයි. එහිදී උන්වහන්සේ විනය අභිධර්ම නිකාය ග්‍රන්ථ ආදියට වෙන වෙන ම අටුවා බෙදා සංස්කරණය කළ හ. ඒ අනුව උන්වහන්සේ ප්‍රධාන නිකාය අටුවා හතරත්, විනය හා අභිධර්ම අටුවා දෙකත් ඛුද්දක නිකායේ ග්‍රන්ථ කිහිපයක අටුවාත් සම්පාදනය කොට නැවත දඹදිවට ගියහ. ඉන්පසු ධම්මපාල තෙර, ආදී තෙරවරු සෙසු අටුවා සංස්කරණය කොට පරිවර්තනය කළහ.

අටුවාවල ධර්මයේ ගැටලු තැන් පැහැදිලි කෙරෙන අතර ඒවාට අදාළ නිදාන කථා අතිරේක විවරණ ආදී බොහෝ විස්තර ඇතුළත් වේ. නිදසුන් ලෙස ධම්මපදයේ ඇත්තේ ගාථා පමණකි. එහි නිදාන කථාව සහ අර්ථ විවරණ තිබෙන්නේ ධම්මපද අටුවාවේ ය. ජාතක කතා ද එසේම ය මේ අනුව අටුවා නැතිව ධර්මය තේරුම් ගැනීම පහසු නැත. එසේ පාලි සාහිත්‍ය දක්නට ලැබෙන අටුවා මෙසේ ය.

සමන්තපාසාදිකා	-	**විනය අටුවාව**	-	**බුද්ධඝෝෂ හිමි**
සුමංගලවිලාසිනී	-	**දීඝනිකාය අටුවාව**	-	**බුද්ධඝෝෂ හිමි**
පපඤ්චසූදනි	-	**මජ්ඣිමනිකාය අටුවාව**	-	**බුද්ධඝෝෂ හිමි**
සාරත්ථප්පකාසිනී	-	**සංයුත්ත නිකාය අටුවාව**	-	**බුද්ධඝෝෂ හිමි**
මනොරථ පූරණී	-	**අංගුත්තර නිකාය අටුවාව**	-	**බුද්ධඝෝෂ හිමි**
අත්ථසාලිනී	-	**ධම්මසංගිනි අටුවාව**	-	**බුද්ධඝෝෂ හිමි**
සම්මොහවිනොදනී	-	**විභංග අටුවාව**	-	**බුද්ධඝෝෂ හිමි**
පරමත්ථදීපනී	-	**පඤ්චප්පකරණ අටුවාව**	-	**බුද්ධඝෝෂ හිමි**
කංඛා විතරණී	-	**පාතිමොක්ඛ අටුවාව**	-	**බුද්ධඝෝෂ හිමි**
පරමත්ථජොතිකා	-	**ඛුද්දකපාඨ අටුවාව**	-	**බුද්ධඝෝෂ හිමි**
ධම්මපදට්ඨ කථා	-	**ධම්මපද අටුවාව**	-	**බුද්ධඝෝෂ හිමි**
පරමත්ථජොතිකා	-	**සුත්තනිපාත අටුවාව**	-	**ධම්මපාල හිමි**
මධුරත්ථවිලාසිනී	-	**බුද්ධවංස අටුවාව**	-	**බුද්ධදත්ත හිමි**

ආදී මහතෙරුන් වහන්සේලා යුගයෙන් යුගය රචනා කරන ලද අටුවාග්‍රන්ථ සමුදායකින් ථෙරවාදී ත්‍රිපිටක සාහිත්‍ය සංවර්ධනය වී ඇත.

ත්‍රිපිටක ටීකා

අටුවාවන්හි දුරවබෝධ තැන් පැහැදිලි කිරීම සඳහා ටීකා ලියන ලදි. ථෙරවාදී ත්‍රිපිටක සාහිත්‍යය සංවර්ධනය උදෙසා ටීකාවන්ගෙන් ලද දායකත්වය ද ඉතා විශාල ය. ටීකා සාහිත්‍යයෙහි ආදි කෘතිය වන්නේ වජිරබුද්ධි නම් භික්ෂූන් වහන්සේ නමක විසින් රචනා කරන ලද වජිරබුද්ධි ටීකාවයි. මෙය ලක්දිව මහා පරාක්‍රමබාහු යුගයට පෙර රචනා වී ඇතැයි සැලකෙන අතර සමන්තපාසාදිකාවේ ගැටපද විවරණයක් සේ දක්වේ.

සාරත්ථදීපනී	**- විනය ටීකාව**	**- දිඹුලාගල කාශ්‍යප හිමියන්ගේ ශිෂ්‍යයෙකි.**
විමතිවිනෝදනී	**- විනය ටීකාව**	**- චෝලිය කාශ්‍යප හිමි**
කංඛාවිතරණී	**- උභය ප්‍රාතිමෝක්ෂ ටීකාව**	**- බුද්ධනාග හිමි**
ලීනත්ථප්පකාසිනී	**- දීඝනිකාය ටීකාව**	**- ධර්මපාල හිමි**
සාරත්ථමඤ්ජුසා	**- අංගුත්තර නිකාය ටීකාව**	**- සැරියුත් හිමි**
සාධුවිලාසිනී	**- සීලක්ඛන්ධ වග්ග ටීකාව**	**- ඤාණාභිවංසධම්ම හිමි**

ආදී කොටගත් ටීකාවන් විශාල ප්‍රමාණයක් ලියවී ඇත. බුරුමය ඉන්දියාව ශ්‍රී ලංකාව ආදී ථෙරවාදී රටවල විසූ යතිවරයන් වහන්සේලාගෙන් මෙම සාහිත්‍යය සංවර්ධනය විය.

ටීකායුගයෙන් පසු ටිප්පණි නමින් තවත් ග්‍රන්ථ සමූහයක් රචනා විය. ටිප්පණියක් යනු ටීකාවන්ටත් වඩා සියුම් ලෙස ගැටපද විවරණය කරන ලද්දකි.

ත්‍රිපිටක සාහිත්‍යය වනාහි අතිශයින් පුළුල් පරාසයක් කරා විහිදී පැතිරී ඇත. මුල් බුද්ධ වචනය නොඉක්මවා දහම විවරණය කිරීම සෑම කතුවරයෙකුගේ ම අභිප්‍රාය විය. එනිසාම ථෙරවාදී ත්‍රිපිටක සාහිත්‍යය බෞද්ධ ලෝකයෙහි සම්භාවනාවට පාත්‍ර වී ඇත.

අභ්‍යාස

01. ත්‍රිපිටකයට අයත් ග්‍රන්ථ වෙන් වෙන් වශයෙන් වර්ග කර දක්වන්න.
02. ලක්දිව රචනාවූ අටුවා ග්‍රන්ථ පිළිබඳ ලේඛනයක් සකසන්න.
03. ථෙරවාදී ත්‍රිපිටක සාහිත්‍යයේ සංවර්ධනයට මූලික වූ ලක්දිව ආදි යතිවරයන් වහන්සේලා පිළිබඳ තොරතුරු රැස්කර වාර්තාවක් සකසන්න.